

La budellada

(ALDC, VI, 1422. Els *budells* en conjunt)

El ‘conjunt dels budells d'un animal, especialment del porc’ presenta una bona varietat de significants: *budells* (*budells de la panxa* 119), en pl., amb una realització vària del segment final *-ells*, que es pot veure exemplificada al mapa *Palatalització o no de la [-s] en el segment final [-ʎs]*: *els budells* (veg. PALDC, I, 23); afegim-hi *budiells* 87, 94, amb diftongació arag. de la ĕ de l'ètim llat. del mot, BOTĒLLUS; *bodells* 115, amb la [o] que, més que etimològica, deu ser conseqüència d'una alternança [o]/[u] molt freqüent en cat. occ. i mall., sobretot quan la vocal tònica és una *i*; *budellada* (var. *budeiada* 29, per l'alternança [ʎ]/[j] en zona ioditzant) i *budellam* 136, amb els suf. col·lectius *-ada* (< -ATA) i *-am* (< -AMEN), respectivament (com els de *boirada* i *llenyam*). *Tripa*, o usat també en pl., *tripes* (var. *trepes* 3), sinònim de ‘intestins’, té un origen no del tot aclarit; per a Coromines, podria ser un der. de *estripar*, del llat. EXSTIRPARE, que de ‘arrencar’ hauria passat a ‘esqueixar o obrir el ventre’, però sense negar la possibilitat d'un origen preromà; també s'ha considerat la possibilitat d'un castellanisme (DCVB), que s'ha de rebutjar, tret de l'àrea extrema alacantina on deu ser un manlleu al murcianomanxec (cf. ALeCMan, mapa 682); der. col·lectiu *tripada* 1, 7, 16, 24, 33, 36, 40, 41, 109. *Mocada* és un der. de *moca* (s. XIV), de *MAUKA, potser germànic (REW) o preromà (DECat). *Butza* 79 (o *butzes* 84) (“*Butza*. Sa panxa; butza de peix; butza d'animal ab sos budells”, Figuera, 1840) sembla un mot expressiu, interpretació afavorida per les var. *betza*, *bètza*, *bitza* (i *gotzo/botzo*; veg. Veny, 2001 b), “la *b-* i la *-tz-* suggereixen la idea del panxut [...] i l'esbufec de l'obesitat, mentre que la vocal variadora apunta, amb la seva agudesca o gravetat, a la diferent grandària de la persona o panxa” (DECat). *Panxa* 90, 101, 104, 135, 142, 144, 151 prové del llat. vg. *PANTĪCA, var. de PANTĒX, PANTĪCIS. *Ventre* 27, 73, 75, 81, 86, 103, 151, 175 (o *ventres* 83, 162) deriva de VĒNTREM; der. col·lectiu *ventrada* 84, 105, 161, 169; *ventresca* (s. XIII), der. de *ventre*, o ja del llat. vg.

*VENTRĪSCA (REW), significava inicialment ‘cavitat que conté l'estómac i els budells’, ‘part de la pell d'un animal propera al ventre’ per passar després a ‘budellam’. *Mandongo* 107, 129, 140, 141, 143 és una dissimilació de *mondongo* 118, manlleu al cast. *Matimini* 85 és un manlleu al sard *matimine* (de *mata* ‘ventre, panxa’).

Tenen una relació semàntica més indirecta amb els budells *tanda* 150, 152, de l'ar. TANDĪS ‘aterrar, injuriar, fer malbé’, que va passar a ‘conjunt dels budells, lleu, fetge, cap i peus d'un animal de llana’ (“Despojo del carnero”, Sanelo, 1802), proposta rebutjada per Corriente, que propugna l'ètim ar. ʔAMDAH, amb “la acepción habitual de *tanda*, como extensión de las ‘madejas’ (en Aragón, intestinos de cordero que se enrollan y guisan de esta forma, reminisciente de una venda)”; “ʔAMDAH ‘acción de vender o golpear la cabeza una vez’, dualidad semántica que se explica por la comparación del castigo con la venda, pues ambos sanan la herida o la falta”. *Maeixa de budellx* 166, amb el dim. *maeixeta de budellx* 159, *maixeta* 160, que pot no tenir aquell valor, és un der. de MATAXA ‘fil; seda crua’ que s'ha aplicat a la budellada per comparació amb el sentit originari de “porció de fil enrotllat formant un conjunt més o menys ordenat” (DCVB). *Tombada* 37 deriva de *tombar*, imitatiu d'un so com TUMB d'un cos que s'arrossega per terra, que ha pres el nou sentit a partir de la idea de ‘voltar, girar’ al·lusiu a l'estructura dels budells.

Notem, a nivell de formació de mots, la freqüència del suf. *-ada* (*budellada*, *mocada*, *ventrada*, *tombada*) que expressa el valor col·lectiu d'aquests significants. *Budells* i els seus der. són d'àrea quasi general, interromput per *tripes* i *mocada*, especialment en el cat. del Principat, i per *ventresca*, que es troba aquí i allà.

Són mots normatius, *budells*, *budellada*, *budellam*, *ventresca*, *mocada*, *tripa*, des del DOrt, 1917; *butza*, des del DIEC_I, 1995.